

GERİ DÖNÜŞÜM/İLERİ DÖNÜŞÜM/TEKRAR KULLANIM KAPSAMINDA İKİNCİ EL GİYSİLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

REUSE OF SECOND HAND CLOTHES AND SUSTAINABILITY IN TERMS OF RECYCLE/UPCYCLE/REUSE

Leyla Yıldırım *

Öz

Bilimsel gelişmeler ve bunların teknoloji aracılığıyla yaşantımıza getirdiği yenilikler, günlük yaşamdaki alışkanlıkları değiştirdiği gibi yaşam biçimi ve felsefesinin de değişimine neden olmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren adından sıkça söz ettirmeye başlayan ekolojik sorunlar ve çevre felaketleri, bilginin daha da hızlı yayıldığı küreselleşen dünyada yeni kuşakları üretmede ve tüketmede ortak kararlar almaya zorlamaktadır. Özellikle tekstil ve moda sektörü üretimi sırasında ve tüketimi sonrasında oluşturduğu atıklar açısından dikkat çekmekte, konuyla ilgili paydaşlar ise gelecekteki olası durumlar karşısında önlem almaya çalışmaktadırlar. Bu paydaşlardan biri olan tasarımcılar, ürünün üretim aşamasından, tüketim sonrası atık konumuna kadar geçen sürede aldıkları kararlarla sürece katkıda bulunmaktadır. Bazı tasarımcılar ise tüketim sonrası herhangi bir nedenle atık konumuna düşmüş giysileri yeniden tasarlayarak bir değer yaratmakta ve bu giysilerin yaşam ömrünü uzatmaktadırlar. Bu çalışmada atık konumuna dönüşen ikinci el giysileri geri kazanmak için tasarımcıların kullandıkları yöntemlere, yürüttükleri projelere ve bu süreçte gelişen kavramlara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: İkinci El giysiler, Kavramlar, Tekrar Tasarım, İleri Dönüşüm, Tekstil Teknikleri.

Abstract

Scientific developments and innovations brought by their technology to our life are not only changing the manner of the daily life but also is causing the change of life form and philosophy. The ecological problems and environment disasters, which are mentioned since 1960's frequently are forcing the new generations to take common decisions at the production and consumption on the world where the information is widen speedly. Specially during the production of textil and fashion branch the composed waste is attracting attention, the relative partners are trying to take measures for the prospective situations. The designers, one of the partners contribute with their decisions starting from the manufacture of the product till to the waste position after their consumption. Some of the designers are adding value by redesigning the cloths, which turned to waste for any reason and lengthen their life. The methods used by the designers to gain back the second hand cloths turned to waste, their executed projects and in this process developed concepts will be mentioned in this workshop.

Keywords: Secondhand Cloths, Concepts, Redesign, Upcycle, Textile Techniques.

Başvuru tarihi: 12.04.017 - Kabul tarihi: 04.12.2017

* Doç. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,
leyla.yildirim@deu.edu.tr.

1. Giriş

1987 yılında sunulan Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliğine dikkat çekilerek tasarım ve üretim konusunda çeşitli önerilerde bulunulmuştur (Fletcher, 1998:72-80). Sürdürülebilir bir kalkınma için tasarım ve üretim açısından birçok strateji ve ilke mevcuttur. Ham madde-üretim-tüketim ve atık akışının kapalı bir çevrime dönüştürülerek atıkların geri kazanılması şeklinde tasarlanan kapalı çevrim anlayışı ise bu strateji ve ilkelerin en önemlilerinden biridir.

Sürdürülebilirlik kapsamında, ürünle ilgili; kapalı çevrime dahil olabilecek sökülebilen, uzun ömürlü, kullanma isteği uzun süre devam edecek, dayanıklı, kullanım sonrası geri dönüşüme gidebilecek/tekrar kullanılabilir, yerel kaynaklardan üretilmiş, geleneksel özellikler taşıyan vb. birçok strateji ortaya çıkmıştır (Sherburne, 2009:3-32).

1970'lerde Stahel tarafından ortaya atılan 'beşikten beşiğe' ilkesi, 21.yy başında McDonough ve Braungart (2002) tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Bu ilkeye göre bir ürün birçok yaşam döngüsüne sahip olacak şekilde tasarlanmalıdır. Kısaca, ömrünü doldurduktan sonra teknik ya da biyolojik yeni bir yaşam döngüsüne katılabilmelidir (Niinimäki, 2013:18). Kapalı döngüyü tanımlayan 'Beşikten beşiğe' (Cradle to cradle) anlayışı, tüm materyallerin kullanım döngülerinde sürekli olarak ve yeniden kullanılmalarını sağlamak için tüm sistemlerin uygun şekilde yeniden tasarlanmasını gerektiğini ileri sürmektedir. Bu sistemde, doğadaki süreçlerin taklit edilmesinden esinlenilmiştir. Çevrimi tamamlamak için ömrü dolan bir ürün yeni bir ürün için hammadde olabilecektir. Uygulamada bu durum, yenilenebilir malzemenin uygun bir karışım olması anlamına gelmektedir. Tekstil açısından bakıldığında doğal malzemeler, kumaş üzerine uygulanan kimyasallar, boyalar ve pigmentler zararsız ve biyolojik olarak bozunabilmeli, böylelikle oluşan karışım yenilebilir bitkileri beslemek için kullanılabilir (Sherburne, 2009:17). "Ancak bu tekstiller açısından zor bir iştir çünkü lifteki yalnızca birkaç tekstil renklendirici ve kimyasal çevre problemi oluşturmaksızın karışım haline gelebilmektedir" (Niinimäki, 2013:18).

Bir giysinin, elyaf ham maddesinin hasadı, giysi üretim süreci, tasarımı, kullanımı ve kullanım ömrü dolduktan sonraki tüm yaşamı boyunca sürdürülebilirliğinin gelişmesini amaçlayan 'Sürdürülebilir Giysi Yol Haritası' İngiltere'de ilk olarak 2007 yılında hazırlanmıştır. Ayrıca 2011 raporuna göre de Birleşik Krallıkta her yıl yaklaşık iki milyon ton

giysinin satın alındığı belirtilmektedir¹ 1960 ve 70'li yıllarda ilk çevreci yaklaşımların ortaya çıktığı, 1987 yılında sürdürülebilirlik kavramının ilk olarak gündeme geldiği düşünüldüğünde, 2007 yılında 'Sürdürülebilir Giysi Yol Haritası'nın hazırlanması bu sürecin ne kadar zor işlediğini göstermektedir.

"1920 ve 1930'larda başlayan hazır giyimden itibaren Avrupa'da giysi tüketimi aşamalı olarak artmış, Feminist hareketin kadınları dikiş makinelerinden özgürleştirerek kariyer yollarını açması ise 1970'lerde hazır giyimin yerleşmesine neden olmuştur" (Milburn, 2015:3-9). Giysi üretiminin artması ve hazır giyim anlayışının yaygınlaşmasının yanı sıra özellikle günümüzde hızlı moda anlayışının teşvik edilmesiyle atık konumuna düşmüş giysilerde ciddi bir artış söz konusu olmuştur (Annamma vd., 2012:273–296). Bunun yanı sıra ekonomik canlanma için 1930'lu yıllardan itibaren endüstriyel ürün tasarımında bilinçli bir şekilde kısa kullanım ömrü (Planned obsolescence) stratejisi uygulanması ortaya çıkan atık miktarında oldukça etkilidir. Özellikle tekstil ve moda alanında ürünlerin çok kısa zamanda demode olması bu strateji ile (planned obsolescence of desirability) yakından ilgilidir (Packard, 1960:46).

İngiliz gazeteci Lucy Siegle, "To die for: Is fashion wearing out the world? (2011)" adlı kitabında, dünyadaki tekstil üretiminin son 30 yılda ikiye katlanarak yılda 80 milyon giysi üretimine ulaştığından ve araştırmalara göre her bir kişinin, satın aldığı her bir kilogramlık ürün için 0,6 kg petrol, 60 kg su tüketimi ve 1 kg katı atıktan dolayı bir şekilde sorumlu olduğundan söz etmektedir (Milburn, 2015:39).

Yeniden kullanım ve yeniden tasarım çevre dostu yaklaşımlar olarak adlandırılrsa da bunlar asıl sorun olan aşırı üretim ve aşırı tüketim konularını çözememektedirler. Moda piyasaları son derece etkili seri imalat sistemi nedeniyle yalnızca yeni moda ürünleriyle değil aynı zamanda satılmayan ürünlerle de aşırı doymuş durumdadır"(Niinimäki, 2013:14,18).

Yaşam ömrü dolan tekstil ve giysinin çevresel etkisi için var olandan daha fazla bir bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç aynı zamanda "beşikte beşiğe" anlayışının teşvik edilmesi için modanın yaşam döngüsü yönetiminde farkındalık yaratacak moda tasarımının kavranması açısından da gereklidir. Giysilerin sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri ile ilgili son yapılan çalışmalar (University of Cambridge 2006, Oakdene Hollins 2007, ERM 2007 ve Forum for the Future 2007), ikincil tekstil endüstrisinin ve tüketicilerin tekstil atık yönetimi konusunda önemli rol üstlendiklerine vurgu yapmaktadır. Mümkün olduğunca ikinci el giysi almak ve kullanım ömrü dolanları geri dönüşüm sektörüne yönlendirmek ideal tüketici için tavsiye edilen sekiz önerili listede iki önemli maddeyi oluşturmaktadır (Hussey vd. 2009: 1).

¹ Detaylı bir okuma için Sustainable Clothing Roadmap, Progress Report 2011.

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69299/pb13461-clothing-actionplan-110518.pdf. Erişim tarihi: 12.02.2016.

2. İkinci El Giysiler ve Geri Dönüşüm

Geri dönüşüme giden lif veya dolgu maddesi olan ikinci el giysilerin yanı sıra tekrar tasarlanarak geri kazanılan ikinci el giysiler de bulunmaktadır. Bazı modacılar yaratıcı sürecin bir parçası olarak ikinci el giysileri kullanırken bazı tüketiciler çevresel duyarlıklarından dolayı tekrar tasarlanmış ikinci el ürünleri tercih etmektedirler. İkinci el giysi stoklarını kullanmak yeni mal üretiminde ve buna bağlı girdilerde bir azalma sağlarken; kullanım ömrünün hiçbir şekilde uzatılmayacağı ürünlerin geri dönüşüme verilmeleri de atık miktarının azalmasına önemli bir katkı yapacaktır. Geri dönüşüm için birçok kanal bulunmaktadır ancak ikinci el giysi kullanmak için çeşitli çekincelerin ortadan kaldırılması ve bunların satın almalarını sağlayacak yeni bir değer kazandırılmaları gerekmektedir. Bu tip giysilerin değerlendirilmeleri için bireysel veya ekip halinde çeşitli projeler yürütülmektedir.²

Yirmi bir İngiliz moda tasarımcısı, The Craft Council'ün 2006 yılında düzenlediği "Well Fashioned" sergisinde, malzeme ve süreçlerden kavram ve tekniklere birçok ekolojik yolu inceleyen yaklaşımlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Aynı zamanda proje sonunda tekstillerin sürdürülebilir geleceği için en yararlı değişimin; az giysi satın almak ve uzun süre kullanmak olabileceği konusunda öneride bulunmuşlardır.³ Öte yandan modanın çevreye olan olumsuz etkisini en aza indirmek için bilim adamları, tasarımcılar ve tüketiciler tarafından bir takım önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Üretim sonucunda fabrikada kalan atık kumaşlardan kağıt yapımında faydalanılması, ikinci el ürün piyasasının yaratılması bunlardan bazılarının örnek gösterilebilir. Geri dönüşüm (recycling) ve ileri dönüşüm (upcycling) organik ve ekolojik yaklaşımların bir parçası olan anahtar kavramlardandır (İşmal ve Yıldırım, 2013:9-13).

Tekstillerin geri dönüşümlerinin eski bir geçmişi bulunmakla beraber günümüzdeki durum, yenilikçi, yüksek değerli ürünler üreten sayısız iş kollarının kurulmasına neden olmuştur. Birçok acenta ve paydaş, doğal kaynakların, enerji ve suyun korunmasına katkı sağlayıcı amaçlar doğrultusunda ve sürdürülebilir bir gelişme için atıkların çevre üzerindeki etkisini azaltmaya çalışmaktadırlar. Gelecekte tekstil geri dönüşümü tekstil üretimi kadar endüstriyel bir faaliyet olabilecektir (Chavan, 2014:2-5).

Tekstil atıkları lif, kumaş ve giysi üretimi gibi farklı aşamalarda ortaya çıkabilir. Genelde tüketici öncesi, tüketici sonrası ve endüstriyel atıklar olmak üzere üç tip atıktan söz

² Daha detaylı bir bilgi için bkz. <http://www.upcyclingtextiles.net/>, Erişim tarihi: 05.09.2016.

³ Tekstil ve moda tasarımında sürdürülebilirlikle ilgili, İngiltere'de farklı disiplinlerin bir arada ortak projeler yürüttüğü görülmektedir. Detaylı bir okuma için bkz. ile <http://www.tedresearch.net/research/detail/well-fashioned-eco-style-uk/>, Erişim tarihi: 03.12.2016.

edilebilmektedir. Tüketici öncesi tekstil atıklarının geri dönüşümü, üretim aşamasında ortaya çıkan her türlü atığın kullanımını içerebildiği gibi tüketici sonrası atıklarındaki geri dönüşüm, bir giysinin ikinci el olarak bir başkası tarafından kullanılmasını ya da tekrar tasarlanarak yeni bir tarz ve işlevle, başka bir değer kazanmış olarak ömrünün uzatılmasını kapsayabilmektedir.

Atık konumuna düşmüş bir ürünün yeni bir işlemle değer kazandırılarak yeniden kullanıma girmesine ileri dönüşüm (upcycling) denmektedir. İleri dönüşüm; sözcüğün kaynağına sadık bir çeviri olsa da kavram olarak geri kazanım demek daha doğru bir kullanım gibi görünmektedir çünkü bu süreç iki yönlü işlemektedir. Atıl ve atık durumundaki bir malzeme ya da malzeme olabilecek bir ürün tekrar tasarlanarak hem bir değer kazanmakta yani; ileri bir dönüşüm gerçekleştirilmekte hem de yeniden kullanıma sokularak geri kazanılmaktadır. Geri dönüştürülen malzeme orijinaline göre daha düşük bir kalitede ya da bir takım kayıplarla geri kazanılmakta iken; ileri dönüşümde orijinal malzemenin tasarım yoluyla değerinin korunması ya da daha yüksek bir değer kazandırılması amaçlanmaktadır.

Giysi ömrünün tekrar tasarım ile uzatılmasına dayanan bu çabalar daha çok geleneksel anlayışla üretilmiş giysileri kapsamaktadır ancak tamamen geri dönüşüm odaklı bir üretim sürecine geçileceğini ön gören tasarımcılar da bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Niinimäki, tamamen lif haline dönüştürmek için iplik, düğme fermuarlar da dâhil bir ürünün tek bir malzemedan yapılması gerektiğini ve geri dönüşüm ekonomisine yatırım yapmak zorunda olunacaksa tercihinin polyesterden yana olduğunu ifade etmektedir (Niinimäki, 2013:12-31). Endüstriyel üretim sürecinde kapalı bir döngü yaratacak şekilde atıkların tekrar tekrar kullanılmasını sağlamak için birçok tasarımcı polyesterin kullanılması konusunda hem fikirdir. Stella McCartney, geri dönüştürülmüş plastik şişelerden üretilen polyester kumaşları kullanarak bu anlayışı destekleyen tasarımcılardan biridir.⁴

Geride dönüşüm için çeşitli çabalar sürerken, mümkün olduğunca az atık hatta hiç atık çıkarmadan yapılmaya çalışılan Sıfır-atık (Zero-waste) anlayışı ile ilgili çalışmalar da sürmektedir (Aakko ve Niinimäki, 2013:68) Ayrıca tüketici öncesi atıkların, özellikle kumaş parçalarının geri dönüşüme gönderilmeden bir ürün yapımında kullanılarak geri

⁴ Mccartney'in geri dönüştürülmüş plastikte yaptığı, çeşitli ürün grupları ile ilgili tasarımların detayları kendi sitesinde görülebilmektedir. <http://www.stellamccartney.com/experience/us/material/recycled-fabrics>, Erişim tarihi: 07.08.2016.

kazanımlarıyla ilgili çabalara da rastlanmaktadır. Hijyen nedeniyle tüketiciler tarafından bu tür atıklardan üretilmiş ürünlerin tercih edilmesi daha kolaydır.

İkinci el giysilerin kullanılmaları ise günümüze özgü bir olgu olmayıp Avrupa'da eskiden beri pazarı olan bir uğraştır. Lemire Avrupa'da ikinci el giysi pazarının Ortaçağ'dan beri süregeldiğini belirtmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda bu pazarın Rönesans dönemine kadar dayandığından söz edilmektedir. İkinci el giysi satışları çeşitli nedenlerle bazı dönemler canlanmış bazı dönemler de bir gerileme içine girmiştir. 20. yüzyıl başlarında seri üretimin tüketicilere daha iyi kalitede, uygun fiyata yeni ürün alma olanağını sağlaması Avrupa'da ikinci el ürünlere olan talebin azalmasına neden olmuştur (Lemire'den akt. Weinstein 2014:12). "1960'lı yıllardan önce aile ve yakın çevre arasında el değiştiren kullanılmış giysiler, 1960'lardan sonra ucuzluk mağazalarında yer almaya başlamıştır (Bowser vd. 2015:897-906)". 1960-1970 yılları arasında ikinci el giysi piyasasında hayır kurumlarının etkin olduğu görülmektedir. Bu mağazalardan bazıları kaliteyi daha düşük fiyata elde etmek isteyen, geçmiş stillerin canlandırılmasına düşkün profesyonellere hitap etmektedir. İkinci el mağazaları da bazen satışı olmayan giysileri hayır kurumlarına bağışlamaktadırlar⁵

Doğrudan yardım kuruluşuna bağışlanan giysilerden iyi durumda olanları ikinci el giysi olarak satılmakta; yırtık, lekeli kullanılmayacak durumda olanları ise geri dönüşüme verilmektedir. Dünya tekstil ticaretinin % 0,5 lik kısmını oluşturan ikinci el giysiler, yeni giysilerin %10-20 fiyatına satılmaktadır. İthal edilen giysilerin % 25 lik bir kısmının ikinci el giysilerden oluştuğu Afrika ise bu pazarda önemli bir paya sahiptir (Farrant vd. 2010: 726-736).

Amerika'da en çok uygulanan yöntem ikinci el giysilerin Salvation Army gibi yardım kuruluşları veya derneklere bağışlanarak tekrar satılmalarıdır (Birtwistle & Moore, 2007; Domina & Koch'dan akt. Irick, 2013:19). En az uygulanan yöntemler ise konsinye/yeniden satış ve değişiklik yaparak tekrar kullanmaktır. Bunların ise cesaretlendirilmeleri gerektiği düşünülmektedir. Çünkü daha fazla zaman ve çaba harcandığında ekonomik teşvik sağlayacakları belirtilmektedir (Domina & Koch'dan akt. Irick, 2013:17).

3. İkinci El Giysilerin Yeniden Tasarlanması: Kavramlar ve Teknikler

Kişilerin ikinci el giysi kullanmaları ekonomik, sosyolojik, estetik, psikolojik vb. birçok nedene bağlı olabilmektedir. Günümüzde bireysel motivasyonların dışında daha fazla ikinci

⁵ Daha detaylı bir okuma için bkz. SecondhandClothing, <https://tr.scribd.com/document/79262409/Secondhand-Clothing-Global-Fashion>, Erişim tarihi: 03.03.2016.

el giysi kullanımını arttırmaya yönelik özendirme çalışmaları yapılmaktadır. Duyarlı kişi, kurum ve kuruluşları buna iten en önemli faktör de dünyamızın artık daha fazla atık yükünü kaldıramayacak duruma gelmesi ve artan nüfusu beslemede gittikçe zorlanmasıdır.

İkinci el giysi kullanımının ekonomik nedenlerle başlayıp bir stile dönüşmesine örnek olarak Junky Stili gösterilebilir. Geç ergenlik dönemlerinde kulüplere gitmek için kendilerine ikinci el giysilerden kıyafetler hazırlayan Annika Sanders ve Kerry Seager 1997 yılında Junky Stil olarak bir tarz yaratmışlardır. Bu stilde kaliteli ikinci el giysiler sökülüp, tekrar kesilip yeniden şekillendirilerek tamamen yeni bir formda giysilere dönüştürülmektedir.⁶ Böylece giyilmiş, atılmış ikinci el giysiler ham malzeme olarak ele alınıp, form ve detayları üzerinde çalışılmakta yeniden yorumlanarak farklı birer kimlik kazanmaktadırlar (Milburn, 2015:3-9).

Fletcher (2007)'a göre bir grup giysi tasarımcısı ve üreticisi tarafından yaratıcı bir uygulama olarak dikişe karşı bir canlanma olmuştur. Bunlar, atılan kumaşlara yeni bir yaşam vermek ve çöplüklerden atıkları aktarmak için tekrar tasarlama, şekillendirme, süsleme ve üst üste baskı tekniklerini kullanmakta ve ürünlerini Etsy sitesinde satışa sunmaktadırlar (Irick, 2013:19). Yani atık konumundaki kumaşların değerlendirilmelerinde dikişe karşı olan ilgi artmıştır.

İkinci el giysi kullanımının teşvik edilmesi ve aşırı tüketim konusunda farkındalık yaratılması üzerine yapılan bir tezde, çeşitli demografik özelliğe sahip tüketicilerle, giysi değiş-tokuşunun yapıldığı üç etkinlikle beraber tüketici tercihlerini ölçen anketler düzenlenmiştir. Bu etkinlikler sonunda gardırop değişim potansiyelinin olduğu ve ikinci el giysi kullanımı konusunda bir talep yaratıldığı saptanmıştır (Pears, 2006:14). Bunun yanı sıra bir başka çalışmada bir gruba, günlük giysilerden neler bekledikleri sorulmuş ve verilen cevaplar doğrultusunda denim pantolon, erkek takım elbisesi, T-shirt, eşofman üstü ve yün bir süveterden oluşan ikinci el giysiler yeniden tasarlanarak bir sergide sunulmuştur (Young, vd., 2004:61-68). İkinci el giysileri bu şekilde yeniden tasarlayarak geri kazanmak (upcycle) en iyi çözüm gibi görünmektedir.

Çevreye duyarlılığından dolayı giysi almayı bırakarak bu alanda araştırma yapmaya başlayan ve küresel giysi endüstrisi, tedarik zinciri, sürdürülebilirlik, ileri dönüşüm

⁶ Daha detaylı bir okuma için bkz. <http://www.vam.ac.uk/content/articles/j/junky-styling/>, Erişim tarihi: 04.01.2017.

(upcycle) konusundaki eğilimleri inceleyen blog yazarlarından Danielle Vermeer'e göre ileri dönüşüm/geri kazanım (upcycle) üç nedenden dolayı tekstil endüstrisini değiştirecek en yenilikçi yollardan biridir. Sürdürülebilirlik açısından ele alındığında bu yöntem birinci olarak, yeni giysiler ve ürünler yaratmak için atıl veya az kullanılan ürünleri kullanarak kıyafet veya tekstil atıklarını azaltır. Tek bir T-shirt yapmak için 700 galondan fazla su gerekirken; önceden var olan giysiyi yeni yapmak için neredeyse hiç su gerekmez.% 85 daha az su tüketilmiş olur. İkinci olarak maliyet açısından etkilidir ve son olarak da yaratıcıdır. Son dönemlerde ise ileri dönüşüm ve geri dönüşüm felsefelerini benimseyerek sosyal sorumluluğa ve çevreye önem veren şirketler hızla çoğalmaktadır. Bu şirketler arasında eski çocuk giysilerinden yeni koleksiyon hazırlayanlara, askeri kumaş atıklarını gazilerin el işçiliği ile birleştirerek cüzdan ve çanta tasarlayanlara, firma kumaş atıklarını kullanarak 'vintage' giysi yapanlara kadar birçok çaba ile karşılaşmak mümkündür.⁷

İkinci el giysi pazarı sayesinde giysilerin geri dönüşümü, yeniden modellenmesi ve tekrar oluşturulması, yeni ürünlerin üretilmesinde kaynak kullanımını ve bertaraf edilmesi gereken atıkları azaltmakta, çevreye belirgin bir fayda sağlamaktadır. Tasarımla yenilenme, çeşitli tekniklerle yeniden kullanım gibi yaratıcı ve yenilikçi uygulamalar ikinci el giysilere yeni bir değer ekleyebilmektedir. Kullanılmış giysileri satın alma isteğinin başında öncelikle ucuz olmaları gelse de nostalgik oluşları, çevreci ve tüketim karşıtı tutumu desteklemeleri, deneysel zevk açısından farklı isteklere karşılık vermeleri de satın alınmalarında önemli rol oynamaktadır. Birçok kişi aynı zamanda bu tip giysileri biricik bulmaktadır. İnternet yoluyla satış ikinci el giysi pazarının gittikçe büyümesine neden olmuştur. eBay bu konuda dünyanın en büyük elektronik ticaret ortamı olma özelliğine sahiptir (Bowser vd., 2015:897-906).

1990'lı yıllarda Zambia'da yürüttüğü ikinci el giysi pazarı ile ilgili çalışmalarının sonuçlarını "Salaula: The World of Secondhand Clothing and Zambia" (University of Chicago Press 2000), adlı kitabında yayınlayan Berger, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dan hayır kurumları ve tekstilleri toplayan ve sınıflayan araçlarla, Zambia gibi ülkelere ithal edilen ikinci el giysilerin izlerini sürmüştür. Kitaba ismini verdiği 'Salaula' terimi Bemba dilinde "bir yığından seçmek yani pazarda kapışmak/seçmece yapmak" anlamına gelmekte ve

⁷ Bu konuda çalışan çeşitli firmalar hakkında detaylı okuma için bkz. Vermeer, <http://daniellevermeer.com/blog/upcycled-fashion-companies>, Erişim tarihi:01.12.2016.

Zambia'da ikinci el giysiler için kullanılmaktadır. Berger Zambia'daki durumu tanımlarken A.B.D'nin dünyanın en büyük ikinci el giysi ihracatçısı ve Afrika alt Sahara bölgesinin de en büyük ithalatçısı olduğunu belirtmiştir. Bazı Afrika ülkeleri kendi üretimlerini korumak amacıyla bu ithalata sınırlama getirirse de bazıları bu durumu sürdürmüşlerdir. 1990'lı yılların başında Zambia'da yerel üretimi korumak amacıyla çağrılar yapılmış ancak çok etkili olmamıştır (Berger, 2011:6-11). İkinci el giysi pazarında birçok paydaş ekonomik, kültürel, sosyal vb. nedenlerle yer almaktadır. Bu pazarda tasarımcılardan bazıları küçük ölçekli girişimlerle özgün sanatsal çalışmalar yaparken bazıları ise bu giysilerin geri kazanma potansiyelini ortaya koyabilecek teknikler üzerine çalışmalarını sürdürmektedirler.

İkinci el giysilerin değerlendirilmelerinde özellikle kaliteli ürünler önemli bir yer tutmaktadır. Kaliteli ürünler ise yavaş moda anlayışının teşvik ettiği bir olgudur. Yaşamın tüketime dayalı hızına alternatif olarak ilk defa beslenme alanında ortaya çıkan 'yavaş beslenme' anlayışı modadaki karşılığını hemen bulmuş ve yavaş moda kavramı literatürde yerini almıştır.

Alpat'a göre yavaş moda, 'yavaş giyinme hareketi' aslında eski ve yeninin harmanı olarak kabul edilebilir. Neyi satın aldığımızı, ürünü kimin ürettiğini ve bu bilgilerin ürünün kalitesini nasıl etkilediğini sorgulayarak sosyal ve çevresel sorumluluk hakkında seçenekler sunmaktadır. 'Sürdürülebilir gelişme'; "gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılayabilmelerini tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılamak" olarak tanımlanmaktadır (Alpat, 2012:44-47). Türkmen'e göre ise yavaş tasarım ilkelerini benimseyen bazı markalar, bireysel olarak çalışan dokuma, boyama ve nakış ustalarının bilgi, beceri ve deneyimlerini temel alarak, küçük zanaat temelli üretim ünitelerinde üretim yapmaktadırlar. Bir yandan seri üretim için tasarlayıp üretim yaparlarken, diğer yandan da zanaatkârlığa duydukları saygıyı, tasarımlarında onları ileri düzeyde kullanarak göstermek yolu ile melez bir tasarım dili oluşturmuşlardır (Türkmen, 2014:59-61). Bu kapsamda Yeni Zelandalı dış giyim firması *Icebreaker baacode* adını verdiği bir sistemle merinosun hikâyesini giysiden koyunun büyüdüğü çiftliğe kadar götürerek üretimdeki şeffaflığını ortaya koymaktadır. Bu sistemle web sitesinden ürünün hikâyesini okumak mümkündür (Little, 2009:29). Yavaş moda; kaliteli, sürekli tercih edilebilir, uzun ömürlü giysileri ve zanaatı öne çıkararak sürdürülebilirliğe bir katkı sağlamaya çalışırken; ileri dönüşüm; ikinci el giysilerin tasarım yoluyla yeni bir değer kazanmalarını ve yine ömürlerinin uzatılmalarını amaç

edindiğinden belirli bir noktada yavaş moda ile ortak bir anlayışı paylaşmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında klasik kaliteli ürünler ömürleri dolduğunda, kalitelerinden dolayı bir ham madde olarak yeniden çevrime katılma potansiyeli taşıyacaklar ve ileri dönüşüm süreçlerinde değerli bir ham madde olacaklardır.

Kaynakların daha etkin kullanımı için giysi ömrünün uzatılmasının yanı sıra hizmet ekonomisinin tasarlanmasının da önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla tasarımcı alacağı kararlarla hem ürünün üretilme sürecinde hem de kullanım ve kullanım sonrası süreçlerde çevresel etkileri en aza indirecek bir fayda sağlayabilecektir (Fletcher, 1998:72-80). Niinimäki ve Hassi, ürün ve ürünün kullanımı konusunda yeni değer yaratılması gerekliliğine dikkat çekerek tüketici açısından duygusal ve çevresel değerın önemine değinmekte, küçük ölçekli pazarda var olan çevreci yaklaşımın endüstriyel üretime de taşınması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Mevcut sistemin henüz radikal değişimlere hazır olmadığını belirterek yavaş moda, yerel üretim ve ismarlama dikimin önemli olduğunu ve iş akışının yeniden tasarlanması gerektiğini savunmaktadırlar (Niinimäki ve Hassi, 2011:1876-1883). Seri üretimde geri kazanımın uygulanabilmesi için tekstil ve moda tasarımında geleneksel iş akışının değişmesi, kumaş temini için atıkların girdi olarak değerlendirilmesinin planlanması gerekmektedir (Han vd., 2017:69-94).

Çevresel etkilerin baskısından önce ikinci el giysilere estetik ve felsefi açıdan bakmak küçük ölçekli bir yaklaşımken; şartların zorlaması, malzemeye ve ham maddeye bakışta bazı kırılma noktalarının yaşanması ikinci el giysilerin yeniden ele alınmasını gündeme getirmiştir. Ainamo bir çalışmasında günümüzdeki materyal anlayışı ve ürün konusundaki iki farklı yaklaşıma dikkat çekerek iki yaklaşımın da anahtar sözcüklerini vermiştir. Ürüne kalıcı çözüm yaklaşımında, ileri dönüşüm ikinci el giysiler, geleneksel malzeme anlayışı ve yapı söküm öne çıkarken; geçici ürün yaklaşımında, yeni malzeme, akıllı tekstiller, akıllı moda ve yapı sökümü olmayan bir anlayış öne çıkmaktadır (Ainamo, 2014:53-60). Yani birinci tarafta olabildiğince uzun süre kullanılan, geleneksel malzemeden üretilmiş, tekrar tekrar modellenip tasarlanarak geri kazanılan bir ürün varken buna karşın diğer tarafta belli bir kullanım ömrü olan, yeni malzemelerden üretilmiş, yapı sökümü yapılamayan akıllı tekstiller yer almaktadır.

Sürdürülebilir moda içinde yapı bozumu/sökümü, bir teknik olarak ele alınmadan önce moda içinde bir felsefi yaklaşım ve anti moda hareketi olarak öne çıkmıştır. Alison,

yapı bozumu (deconstruction) terimini bazı modacıların defilelerindeki yaklaşımı için kullanmıştır. Örneğin; Rei Kawakubo, Karl Lagerfeld, Martin Margiela, Ann Demeulemeester ve Dries Van Noten gibi bazı modacılar, defilelerinde bitmemiş, sökülmiş, geri dönüştürülmüş, şeffaf vb. uygulamaları çalışmalarında kullanarak bir tarz oluşturmuş ve bu kavramları moda dergilerinin kelime dağarcığına katmayı başarmışlardır.

Geri dönüşümün bu estetik yüzünün, “azaltmak, yeniden kullanmak, geri dönüştürmek ve iyileştirmek” gibi popüler çevreci kavramlarla da (4R reduce, reuse, recycle, recover) bağlantı sağladığı görülmektedir (Alison, 1998:25-49). Dolayısıyla felsefi kaynaklı ‘yapı bozumu/sökümü tekniği’ ile geleneksel tasarım sürecinden farklı olarak yapı bozumuna uğratılmış, yeniden yapılandırılmış, önceden tasarlanmamış/yeniden tasarlanmış (deconstructed/reconstructed, undesigned/redesigned) nesnelere kavramı ortaya konularak ileri dönüşüm süreci ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun için ikinci el giysiler ile yeni özgün giysiler tasarlanmıştır (Young vd., 2004:61-68).

Margiela, yapı sökücü tasarım bölümünde yer verildiği gibi “Artisanal” çizgisi ile kullanılmış malzemelere, giysi ve eşyalara yüksek düzeyde el işçiliği ile yeni bir hayat vererek, değer olgusunun yenilik ile değil, emek ile oluşturulabileceğini savunur. Eskinin yaşatılması gerektiğine inanan tasarımcı el emeğinin bir şeyi olduğundan daha değerli kıldığına inanır (Kipöz ve Atalay, 2015:101-115). “Artisanal” ne demek? Metnin hiçbir yerinde bu ifadeden bahsedilmemiş. Bu ifade açıklanmalı.

Dolayısıyla ikinci el giysilerin kullanımında çok yönlü felsefi bir alt yapı, nitelikli bir el işçiliği ve yaratıcılık bulunmaktadır. Bu, hem günümüz üretiminin zararlı etkilerine karşı çevreci bir yaklaşım içermekte hem de modernizmin felsefi eleştirisinin modadaki karşılığına denk gelmektedir.

Gary Harvey ikinci el giysileri kullanarak hazırladığı dokuz elbiselik koleksiyonunda (Fashion with a Conscience, Esthetica Fashion Show 2007) bir giysinin tarih ve üretimine dikkat çekerek insanların atık mallarla ilgili algısını değiştirmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda bu koleksiyonla, bir giysinin ömrünün onun kullanan ortalama ömre sahip bir kişiden ne kadar daha fazla olduğuna dikkat çekmek istemiştir.

Roland Simmons halk dilinde “fripes” (kullanılmış giysi) olarak adlandırılan tarzda çalışan tasarımcılarla Paris’te işbirliği yaparken 1990’larda kurulmuş Comme des Garçons (Rei Kawakubo, Paris) ve Dolce & Gabbana (Milan modaevleri) geri dönüşüm görüntüsü veren tasarımlarını defilelerinde sunmuşlardır. Yine aynı şekilde Malili tasarımcı Lamine Kouyaté, “Xuly-Bêt” etiketi altında giysileri söküp tekrar şekillendirerek kullanıma sokmuştur.⁸

⁸Secondhand Clothing adlı kitabın intermette yayınlanan 232-237 sayfalarında Menkes’in 1993 tarihli makalesine atıf yapılarak ikinci el giysileri değerlendiren öncü tasarımcılara değinilmiştir. Detaylı bir okuma için

İkinci el giysilere sanatsal ve kavramsal yaklaşımlarla vurgu yapanların yanı sıra eylemsel yaklaşımlarla da farkındalık yaratmaya çalışanlar vardır. Alex Martin (The Brown Dress Project and Rcycle Project) bir yıl boyunca her gün aynı kahverengi elbiseyi giyerek tasarıma ve tüketime dikkat çekmiştir (Little, 2009:29).

Günümüz dünyasında bir kült olarak aşırı tüketilen denimle ilgili de çeşitli girişimler mevcuttur. Örneğin bağış yoluyla toplanan denim giysilerin yeniden tasarlanarak internet üzerinden açık arttırmaya sunulduğu çalışma buna örnek verilebilir.⁹

Earley'in yürüttüğü 'Worn Again' adlı projede ise on iki tasarımcıdan katma değerli, geri dönüşüm ürünleri yaratmaları istenmiştir. Projedeki tüm araştırma soruları tekstillerin geri dönüşümü ve tasarımcıların estetik çekiciliği yüksek ürünler tasarlayıp üretme yaklaşımlarını keşfetmeyle ilgili olmuştur. Tasarımcılar etik üretim, teknoloji, kaynakların etkin kullanımı, kısa/uzun ömürlü ya da hızlı/yavaş tekstiler, tasarım sistemleri ve servisleri, çok işlevlilik, sökülüp takılabilirlik, tüketim toplumunda tasarımcının rolünün yeniden tanımlanması vb. çeşitli soru ve sorunlara çözümler aramaya çalışmışlardır (Earley, 2007).

Rebecca Earley, ileri dönüşüm kapsamında yürüttüğü projelerde elde kalmış kumaşlara dijital baskı, eski ve vintage tekstillere PVC olmayan geri dönüşümlü kaplama, kesim ve yeniden şekillendirme ve süsleme için polyester tişörtlerin işaretlenmesinde ve kesimlerde ses dalgalarıyla çalışan ekipman, transfer baskı, el boyaması, elde kalan elektrolüminesans baskı patı ile üst üste baskı, yüzey dekorasyonu için lazer tekniği vb. gibi teknikler ile atıl durumdaki giysilere yeni değer katmıştır.¹⁰

Avustralya'daki tasarımcılar ise firmalarla çalışarak atıkların en aza indirilmesi konusunda tasarımcı gözüyle yeni iş akışı önerileri sunabilmekte, ikinci el giysilerin çocuk giysilerine dönüştürülerek yeniden kullanıma sokulmasını önermekte, kapalı döngü modeli çerçevesinde tasarımlar üretmeye çalışan bir sosyal girişim başlatarak sürdürülebilirliğe destek olmaya çalışan projeler üretmektedirler (Whitty, 2015:618-627; Cumming, 2015:628-636; Finn, 2015:637-644).

bkz. <http://69.63.136.213/staticfiles/Encyclopedia/Secondhand-Clothing-Global-Fashion.pdf>, Erişim tarihi: 09.10.2016.

⁹" Project Blue: Recycled Denim Couture", adlı projede atık denimler yeniden tasarlanarak sürdürülebilirlik konusunda farkındalık yaratılmaya çalışılmaktadır. Detaylı bir okuma için bkz. yeniden kullanılması için <http://inhabitat.com/project-blue-recycled-denim-couture-auction-on-e-bay/>, Erişim tarihi: 11.11.2016.

¹⁰ Detaylı bir okuma için bkz. Earley, 2011, 1-8, <http://www.upcyclingtextiles.net/> Erişim tarihi: 05.09.2016.

Sandy Black, 'Eco-Chic: A Fashion Paradox' adlı kitabında sürdürülebilir moda için bir giysinin, kullanımı ve atık konumuna düşmesi de dahil olmak üzere, tüm yaşam döngüsünü kapsayan süreçte bir moda tasarımcısı için; atık maddelerin tekrar kullanılması, geri dönüşüm, ileri dönüşüm onarma ve yeniden modelleme, mevcut tasarım kavramı içinde yeniden yaratma, atık yaratılmasının ve kaynak kullanımının azaltılması, ekolojik malzeme kullanımı, tek tip malzeme kullanımı, yeni teknoloji kullanımı, uzun ömürlü ürün, çok işlevli giysi tasarımı ve zevkli tasarım önerilerinde bulunmuştur (Niinimäki, 2013:17; Gwilt A., 2012:11).

Tekstil ve moda tasarımı alanında sürdürülebilirlik üzerine çalışan tasarımcılar özellikle etik ve atık üzerinde yoğunlaşarak, ikinci el konumuna düşmüş giysilerin geri kazanılmasında, duyuşsal ve duygusal yaklaşımlarla, dişi yaratımı ön plana çıkaran uygulamalar yapmakta ve metaforik yaklaşımlarla yeni boyut getirmektedirler. Kipöz'ün, 'Yap, Boz, Sök, Dik' anlayışıyla ele aldığı sergilerde, drape, yapı söküm, kolaj, dikiş ve baskı gibi teknikler eski giysilere yeni bir değer katarak onları yeniden kullanıma sokmaktadır (Kipöz, 2015:86-97).

Goldsworthy, geri dönüştürülebilir bir kaynak olarak polyester malzeme ile lazer tekniğini kullanarak çok katmanlı kompozit denemeler, tek katmanlı süslemeler, dokumadan yapılmış yüzeyler, kabartma taklitleri, çift yüzlü kaplamalar, jakar efektleri, kapitone, devore baskı etkisi yaratacak şeffaflık etkileri yakalamış ve böylece tek tip malzeme kullanarak tasarım çözümleri önermiştir (Goldsworthy, 2009:11-14) .

Satılmayan giysilerle genç tasarımcıları bir araya getirerek özel koleksiyonlar hazırlatan bazı moda şirketleri ise hem tasarımcılara yeni alan yaratmışlar hem de kendilerine olumlu bir imaj yakalamışlardır. Bu etkinliklerden biri 8-9 Nisan 2011 yılında Helsinki'de düzenlenen II. ReUse Republic etkinliğidir. Burada 13 genç tasarımcı çeşitli markaların bağışlarından ve numunelerden kendi koleksiyonlarını hazırlayıp satmışlardır.

2012 yılında Hong Kong Tasarım Enstitüsü'nde (Redress and The Hong Kong Design Institute) tüketici öncesi tekstil atıklarının moda endüstrisi tedarik zincirinde fayda sağlayıcı şekilde nasıl yeniden kullanılacağı üzerine bir çalışma yürütülmüştür. Yapılan çalışmada tüketicilerin çoğu hijyen nedeniyle tüketici öncesi tekstil atıklarının geri kazanılmasını tercih etmişlerdir (Lau, 2015:2-11).

Hong Kong'da çalışmalarını sürdüren Redress adlı sivil toplum oluşumu ise enerji, su kullanımı, kirlilik ve atık azaltılması için çalışmalarını sürdürmektedir. Moda gösterileri sergiler, yarışmalar, araştırma ve sertifika programları düzenleyerek bu konuda bir farkındalık yaratmaya çalışmaktadırlar.¹¹

Redress'in yapmış olduğu bir yarışmada 'yeniden üretim/reconstruction' kavramından hareketle öğrenciler tarafından numuneler, satılmayan giysiler ve ikinci el giysiler tekrar tasarlanmış ve bir defile ile sunulmuştur (Redress, 2014:1-8).

Türkiye'de de her geçen gün ikinci el giysilerin değerlendirilmesi ile ilgili çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir moda anlayışından yola çıkan 'Giysi Takası' oluşumu ilk kez 2012 yılında başlatılmış, her mevsim başında ve sonunda tekrarlanacak şekilde kurgulanarak para ödemedi takas yolu ile gardiropalarını yenilemek isteyenlere bir olanak sağlamayı hedeflemiştir.¹²

Kalite ve stil anlayışı olan tüketiciler ikinci el giysilerdeki potansiyelin farkına vararak sahip oldukları yeteneklerle yeniden şekillendirme, patchwork, düğme püskül ve diğer uygulamalarla süsleme yaparak bu tip giysileri yeniden kullanıma dahil etmektedirler.

Farklı duyuşal ve duygusal motivasyonlar içeren bu tür yeniden tasarlama olgusu Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü'nde aşırı tüketime vurgu ve çevreye katkı sağlamak amacıyla çeşitli projelerde ele alınmaktadır. Öğrenciler bitpazarı, eş ve dost gibi çeşitli kaynaklardan, atıl konuma düşmüş giysileri çeşitli dikim teknikleri ile yeniden tasarlayarak farkındalık yaratmaya ve yeni estetik tatlar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu projelerden birinde eski giysiler sökölüp kırkyama (patchwork) tekniğiyle bir kabana dönüştürülmüştür (Görsel 1), diğesinde ise küçük parçalar farklı desen uygulamalarında kullanılmış ve eski bir kabana applike edilerek yeniden kullanımı sağlanmıştır (Görsel 2).

¹¹ Detaylı bilgi için bkz. www.redress.com.hk, Erişim tarihi: 05.03.2016.

¹² Bu konuda çıkan bir haberin detayları için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/para-odemedi-gardiropunuzu-yenileyin-pembenar-detay-markalardanhaberler-1689776/>, <http://giysitakasi.blogspot.com.tr/>, Erişim tarihi: 04.01.2017.

Görsel 1. M. Bilgiç, 2016.**Görsel 2.** B. Üredi, 2017.**Görsel 3.** M. Bilgiç, 2016.**Görsel 4.** M. Bilgiç, 2016.

Görsel 3'de kullanılmayan bir bayan takımı, eteklerine saçak ve üzerine baskı yapılarak daha tercih edilebilir bir hale getirilmiştir. Görsel 4'de ise klasik bir bluzun kolları yakılarak gözenekli lazer kesim etkisi yaratılmaya çalışılırken; ön tarafına mavi renkli yazı karakterlerinde bir baskı yapılmıştır. Ayrıca koyu renkli bir pantalona bluze uygun parlak

renklerde boyanmış bir cep eklenerek bluz ve pantolonun birbirleriyle uyumlu hale getirilmeleri sağlanmıştır.

Bu tekrar tasarlama süreçlerinde en az enerji, su ve kimyasal yaklaşımı benimsenerek, emek yoğun bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yeniden kullanıma hazır hale getirilen giysilerle ekonomik, sosyal, çevresel vb. fayda sağlanırken emeğe yapılan vurgu insan-tekstil-çevre ilişkisinin etik boyutunu ortaya koymaktadır.

4. Sonuç

Türkiye’de paylaşma dayanışma gibi geleneksel değerlerden dolayı henüz dikkat çekmeyen ikinci el giysiler, gelişmiş ülkelerde çok önemli bir çevre sorunu olarak değerlendirilmekte ve gerek kavramsal gerekse uygulamalı olarak çeşitli şekillerde ele alınmaktadır.

Hızlı modadan kaynaklanan aşırı tüketim hem tüketici öncesi hem de tüketici sonrası birçok atığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öncelikle tüketimdeki tutum ve davranışların değişmesi ve atık konumundaki ikinci el giysilerin kazanılmaları gerekmektedir. Yeni teknik ve yöntemlerin araştırılması, ardından da bunların seri üretime entegre edilmesi bu konuda önemli bir katkı sağlayacaktır.

İleri dönüşüm kapsamında ikinci el giysilerin sökülüp yeniden tasarlanması ya da çeşitli tekstil teknikleriyle değişime uğratılarak bir değer kazanması giysinin yaşam ömrünü uzattığı gibi sürdürülebilirliğe de katkı sağlayacaktır. Tasarımcıların geri kazanamadıkları giysilerin geri dönüşümle değerlendirilmeleri de birçok avantaj sağlamaktadır. Geri dönüştürmek, yeni üretim veya atıkların imhası için gerekli olan enerjiden daha az bir enerji gerektiğinden çevreye daha az zarar verebilir. Tasarımcılar açısından bu konu ile ilgili geleneksel ve çağdaş tekniklerin olanak ve olasılıklarının araştırılarak sentezlenmesi ise yeni araştırma alanları yaratacak gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Aakko, M., Niinimäki, K. (2013). "Experimenting with Zero-Waste Fashion", Ed. Kirsi Niinimäki, *Sustainable Fashion:New approaches*, Printed in Unigrafia Helsinki, Finland, p. 68-81.
- Ainamo, A. (2014). "Rethinking Textile Fashion: New Materiality, Smart Products, and Upcycling", *Swedish Industrial Design Foundation/Linköping University Electronic Press*, Linköping University, Sweden, p. 53-60, SVID.
- Alison, G. (1998). "Deconstruction Fashion: The Making of Unfinished, Decomposing and Re-assembled Clothes", *Fashion Theory*, 2:1, p. 25-49.
- Alpat, F. E. (2014). "Yavaş Moda Nedir?", *Akdeniz Sanat Dergisi*, 4 (8), Antalya, s. 48-51.
- Bowser, A. E., Haimson O. L., Melcer E. F., Churchill E. F. (2015). "On Vintage Values: The Experience of Secondhand Fashion Reacquisition", *The Value of Things CHI Crossings*, Seoul, Korea, p. 897-906.
- Chavan, R. B. (2014). "Environmental Sustainability Through Textile Recycling", *J Textile Sci Eng*, 2, p. 2-5.
- Cumming, D., (2015). "Earthlink: Upcycling Corporate to Children's apparel, Engaging Strategies for Designed Reuse, Refashioning textile waste", (Ed. Katharine Thornton), *Unmaking Waste Conference Proceedings*, 22–24 May 2015, Adelaide, South Australia, p. 628-636.
- Farrant L., Olsen S.I., Wangel A. (2010). "Environmental benefits from reusing clothes" *Int J Life Cycle Assess*, (15), p. 726–736 .
- Finn, A. (2015). "Sustainable fashion design: Minimization as a future design strategy for people, profit and planet, Refashioning textile waste", (Ed. Katharine Thornton), *Unmaking Waste 2015 Conference Proceedings*, 22 – 24 May 2015, Adelaide, South Australia, p. 637-644.
- Fletcher, K. T. (1998). "Design, the Environment and Textiles: Developing Strategies for Environmental Impact Reduction", *The Journal of The Textile Institute*, Vol: 89:3, p.72-80.
- Goldsworthy, K. (2009). "Resurfaced: Using laser technology to create innovative surface finishes for recyclable, synthetic textiles". *In Cutting Edge: Laser and Creativity Symposium*.
- Gwilt, A. (2012). *Integrating Sustainable Strategies in The Fashion Design Process: A conceptual Model of The Fashion Designer in Haute Couture*. A thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, School of Architecture + Design College of Design and Social Context RMIT University.
- Han, S. L. C., Chan P. Y. L., Venkatraman P., Apeageyi, P., Cassidy T., Tyler D. J. (2017). "Standard vs. Upcycled Fashion Design and Production", *Fashion Practice*, Vol: 9:1, p. 69-94.
- Irick, E. (2013). *Examination of The Design Process of Repurposed Apparel And Accessories: An Application Of Diffusion Of Innovations Theory*. Master of Science in Apparel and Textiles Kansas State University Manhattan, KS.
- İşmal, Ö. E., Yıldırım, L. (2013). "Tekstil Tasarımında Çevre Dostu Yaklaşımlar", *Akdeniz Sanat Dergisi*, Yıl 5, Sayı 8, s. 9-13.

Joy, A., J. F. Sherry, Jr, A. Venkatesh, J. Wang and R. Chan, (2012). Fast “Fashion, Sustainability, and the Ethical Appeal of Luxury Brands”, *Fashion Theory*, Volume 16, Issue 3, p. 273–296.

Kipöz, Ş., Atalay, D. (2015). “Etik Modanın Temsiliyeti Bağlamında Vaatleri ve Çelişkileri: ‘Etik Moda’ Ne Kadar Etik Sunuluyor?”, *Yedi, Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, s. 14:101-115.

Kipöz, Ş., Gönen B. (2015). “Kavramsal Çerçeve”, *Sürdürülebilir Moda*, der. Şölen Kipöz, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, Ekoloji Serisi 31, s. 86-97.

Little, C. (2009). *Timely/Timeless: The New Bespoke*, A thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Design, Wellington New Zealand: Master Design At Massey University.

Niinimäki, K. (2013). “Tenents of Sustainable Fashion”, *Sustainable Fashion: New approaches*, (ed.) Kirsi Niinimäki, Aalto University publication series Art + Design + Architecture 2013, Finland: Printed in Unigrafia Helsinki, p. 12-31.

Niinimäki, K., Hassi, L. (2011). “Emerging Design Strategies in Sustainable Production and Consumption of Textile and Clothing”, *Journal of Cleaner Production*, Vol: 19, p. 1876-1883.

Pears, K. E. (2006). *Fashion Re-consumption; Developing a Sustainable Fashion Consumption Practice Influenced by Sustainability and Consumption Theory*. A thesis submitted in fulfilment of the requirements for a degree of Master of Arts. School of Architecture and Design Design and Social Context Portfolio RMIT University.

Türkmen, N. (2014). “Sürdürülebilir Bir Tekstil Endüstrisi İçin Yavaşlık ve Alternatif Üretim Modelleri”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, Sayı: 4 (8), s. 59-61.

Whitty, J. (2015). “Space Between: A model of social innovation for fashion, Refashioning textile waste”, (Ed. Katharine Thornton), *Unmaking Waste Conference Proceedings*, 22-24 May 2015, Adelaide, South Australia, p. 618-627.

Weinstein, J. (2014). *Reframe, Reuse, and Re-Style:(De)Constructing the Sustainable Second-Hand Consumer*, Degree of Bachelor of Arts with Departmental Honors in Sociology, Wesleyan University.

Young, C., Jirousek, C., & Ashdown, S. (2004). “Undesigned: A study in Sustainable Design of Apparel Using Postconsumer Recycled Clothing”. *Clothing and Textiles Research Journal*, Vol: 22(1/2), p. 61-68.

İnternet Kaynakları

Berger, N. (2011). “Different Angles on Secondhand Clothing”, <http://fashionplay.org/wp-content/uploads/2011/10/Different-Angles-on-Secondhand-Clothing.pdf>, 6-11, Erişim tarihi: 07.11.2016.

Doan, A. (2009). “Project Blue: Recycled Denim Couture Auction on eBay”, <http://inhabitat.com/project-blue-recycled-denim-couture-auction-on-e-bay/>, Erişim tarihi: 11.11.2016

Earley, R. (2011). Project Report, “Worn Again: Rethinking Recycled Textiles (2005-2009)”, http://www.tedresearch.net/media/files/PROJECT_REPORT_2011.pdf, Erişim tarihi: 09.09.2016.

Earley, R. (2007). "The New Designers: Working Towards our Eco Fashion Future" http://www.tedresearch.net/media/files/The_New_Designers_2007.pdf, Erişim tarihi: 07.01.2016.

Goldsworthy, K. (2009). "Resurfaced : Using Laser Technology To Create Innovative, Surface Finishes For Recyclable, Synthetic Textiles", In Cutting Edge: Laser and Creativity, *Loughborough University, School of the Arts*. cuttingedgesymposium.com, p. 11-14.

_____, (2014). "The Ecochic Design Award Reconstruction Design Technique", https://static1.squarespace.com/static/582d0d16440243165eb756db/t/586393fd46c3c4642392524/1482920968689/LEARN_Reconstruction_ENG_2014_May-27.pdf. Erişim tarihi: 22.03.2016.

Giysi Takası. (2017). Clothes-swapping events in İstanbul, <http://giysitakasi.blogspot.com.tr>, Erişim tarihi: 04.01.2017.

Hussey, C., Sinha, P. & Kelday, F. (2009). Responsible Design: Reusing/Recycling of Clothing. In: Design Connexity: 8th European Academy of Design Conference, 13 April, 2009, Aberdeen, Scotland. http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/17251/1/Responsible_Design1.pdf. Erişim tarihi: 25.09.2017.

Junky Styling. (2016). <http://www.vam.ac.uk/content/articles/j/junky-styling/> Erişim tarihi: 04.01.2017.

Lau, Yuk-lan (2015). "Reusing Pre-consumer Textile Waste", (Ed. Ronald Chi-kit Chung), Proceedings of Practical Social and Industrial Research (PSIR) Symposium, 27-28 November, Hong Kong: Volume 4 Supplement 2, 2-11. Department of Fashion and Image Design, Hong Kong Design Institute and Hong Kong Institute of Vocational Education <https://springerplus.springeropen.com/articles/10.1186/2193-1801-4-S2-O9>, Erişim tarihi: 02.10.2016.

Menkes, S. (1993). "Runways; The Shock of the Old", Published: March 21, 1993, The New York Times, <http://www.nytimes.com/1993/03/21/style/runways-the-shock-of-the-old.html?mcubz=0>, Erişim tarihi: 09.10.2016.

Milburn, J. (2015). "Making a Material Difference", *Journal of the HEIA*, Vol. 22, No. 1, 3- <http://www.milliyet.com.tr/para-odemededen-gardirobunuzu-yenileyin-pembenar-detay-markalardanhaberler-1689776/>, Erişim tarihi: 04.01.2017.

Packard, V. (1960). "Planned Obsolescence of Desirability", *The Waste Makers*, Longmans, <http://soilandhealth.org/wpcontent/uploads/0303critic/030320wastemakers/wastemakers.pdf>, Erişim tarihi: 10.03.2017.

Secondhand Clothing, (2016). <https://tr.scribd.com/document/79262409/Secondhand-Clothing-Global-Fashion>, p. 232-237, Erişim tarihi: 03.03.2016.

Sherburne, A. (2009). "Achieving sustainable textiles: a designer's perspective", *Sustainable Textiles Life Cycle and Environmental Impact*, Ed. R. S. Blackburn, Woodhead Publishing in Textiles: Number 98, Oxford, Cambridge, New Delhi, p. 3-32, <http://www.stellamccartney.com/experience/us/material/recycled-fabrics/>, Erişim tarihi: 07.08.2016.

_____, (2011). "Sustainable Clothing Roadmap, Progress Report, Department for Environment, Food and Rural Affairs", www.defra.gov.uk/publications/files/pb13461-clothing-actionplan-110518.pdf, Erişim tarihi: 09.10.2016.

_____, (2014). "redress". www.redress.com.hk, Erişim tarihi: 05.03.2016.

_____, (2011). "Sustainable Clothing Roadmap, Progress Report"

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69299/pb13461-clothing-actionplan-110518.pdf. Erişim tarihi: 12.02.2016.

_____, (ty.). "Upcycling Textiles, A digital sketchbook for the Top 100 project", <http://www.upcyclingtextiles.net/>, Erişim tarihi: 05.09.2016.

Vermeer, D. (2014). <http://daniellelvermeer.com/blog/upcycled-fashion-companies>, Erişim tarihi: 01.12.2016.

_____, (2006). "Well Fashioned: Eco Style in the UK", <http://www.tedresearch.net/research/detail/well-fashioned-eco-style-uk/>, 03.12.2016.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Bilgiç M., "Kırkyama Ceket", 2016, Atık Malzeme Ve Giysilerin Tekstil Teknikleriyle Geri Kazanımları, 2016, D.E.Ü. G.S.F. Tekstil Ve Moda Tasarımı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi.

Görsel 2. B. Üredi, "Aplike ve Boyama Ceket", 2016, Müziğin Tekstil Tasarımı Üzerine Etkisi: Grunge Akımı, 2016, D.E.Ü. G.S.F. Tekstil Ve Moda Tasarımı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi.

Görsel 3. Bilgiç M., "Etek Ceket Takım", 2016, Atık Malzeme Ve Giysilerin Tekstil Teknikleriyle Geri Kazanımları, 2016, D.E.Ü. G.S.F. Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi.

Görsel 4. Bilgiç M., "Bluz Tantolon", 2016, Atık Malzeme Ve Giysilerin Tekstil Teknikleriyle Geri Kazanımları, 2016, D.E.Ü. G.S.F. Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi.